

Posudek na doktorskou disertační práci Ondřeje Preusse: Je změna podstatných náležitostí demokratického právního státu nepřipustná?

Posuzovaná práce, předložená k obhajobě podle prohlášení doktoranda 30.6.2014, zkoumá danou problematiku z hlediska především ústavního práva. Pokud jde o rozsah práce, má 213 stran, české i anglické shrnutí, seznam zkratk, seznam literatury a klíčová slova. Práce je členěna na následující kapitoly: Demokratický právní stát a jeho podstatné náležitosti, Hrozby, Ochrana, Ochrana podstatných náležitostí demokratického právního státu před vnitrostátním zásahem, Ochrana podstatných náležitostí demokratického právního státu před vnějšími faktory, Kapitulu nazvanou – Je změna podstatných náležitostí demokratického právního státu nepřipustná a Závěr.

Po formální stránce splňuje práce požadavky kladené platnými předpisy na práce tohoto druhu. Pro přesnost třeba uvést, že název práce uvedený v anotaci (nestránkovaný text) se poněkud liší od názvu, který je uveden v záhlaví. Struktura práce vyjádřená v názvech jednotlivých kapitol je přijatelná s ohledem na zvolené téma.

Autor odkazuje také na judikaturu zejména českého Ústavního soudu a je třeba říci, že způsob práce s judikaturou patří k výrazným kladům posuzované práce. Rozsah literatury je přiměřený, za nedostatek však považuji, že věnuje pozornost téměř výlučně knihám a statím z posledních několika let (většinou již svých současníků) a velmi zřídka čerpá ze starší odborné publicistiky. Patrně to souvisí s jeho malou pozorností věnovanou vývojovým aspektům. Citelně v tomto směru postrádám například v části věnované vztahu mezinárodní práva a ústavního práva přímé odkazy na dílo Oppenheima nebo výraznější čerpání z díla T.G. Masaryka, (pro kterého nebyla demokracie jen diskuse, ale také požadavek výchovy k demokracii str. 137) a dalších výrazných osobností

novodobé československé (tedy i české) státnosti. Vůbec se v práci nevyskytuje vzpomnutí díla E. Beneše, ačkoliv jeho přednášky a knihy týkající se demokratických tradic a kontinuity a diskontinuity v etapě lidové demokracie (např. při udělení čestného doktorátu UK) za platnosti ústavy z roku 1920, kdy se měnily její podstatné hodnoty, se zkoumaným problémem úzce souvisí. Téma práce se týká problému, zda „mrtví mají vládnout živým“. Problémem kontinuity se ostatně zabýval již Aristoteles ve svém díle Politika např. v knize třetí ohledně výkladu pojmu ústavy, obce a občana, v souvislosti se změnou tyranidy či oligarchie v demokracii, právě tak, jako se tam zabýval pojmem svrchovanosti.

Pozitivním rysem práce je skutečnost, že stanovená problematika je vykládaná v širších souvislostech, rozebírá problémy a pojmy, v jejichž kontextu předmět práce má být vyložen (např. pojmy lid, elity, suverenita, mezinárodní právo, přirozené právo, spravedlnost, atd.). Někdy však opomíjí historické souvislosti a význam faktoru času na zkoumanou problematiku. Sotva v této souvislosti je možno napsat, že Platonovy názory se brzo staly předmětem tvrdé kritiky a jako doklad uvést kritiku ze strany Poppera (str. 23). Z hlediska faktoru času rovněž neobstojí tvrzení, že pojem suverenity je celkem nový (str. 181), a to ať již jej budeme vykládat klasickým způsobem od doby Bodina nebo z různých hledisek vztahu státu a církve, např. boj o investituru nebo korunovační ceremoniál českých králů, jak činí prof. F. Kop ve své knize „Odvěký doklad naší státní svrchovanosti“ (Univerzum, 1947) nebo z jiných aspektů.

Pozitivním rysem práce je také objektivní interpretace literatury, kterou cituje.

V posloupnosti různých nebezpečí, které ohrožují demokracii, autor na prvním místě uvádí samotný lid. Není to v teorii pojetí nové, ale patrně by bylo potřeba je konfrontovat s historií i se zkušenostmi z poslední doby, např. uplynulých

padesáti let. Proces nastolování diktatur ve státech, které byly osvobozeny od kolonialismu a v nichž původně utvořené vlády byly brzo vystříhány v důsledku vojenských převratů kmenovými válkami a despotickými samovládami, nebo v posledních letech porážka sekulárních režimů, zejména v islámských státech, sotva bude svědčit pro takové tvrzení. Hromadné vraždy politických odpůrců inscenované jako divadlo po nastolení islámského Suhartova režimu v Indonésii, zasahující statisíce obětí nebo vraždy v diktaturách Jižní Ameriky (Argentina, Chile atd.) jsou toho také příkladem.

Doktorand sice cituje řadu současných autorů i pokud jde o obecné státovědecké a politické otázky, ale málo je konfrontuje se skutečností. Aktuální zmínky o Ukrajině (str. 89) nezahrnují další relevantní souvislosti vztahující se např. ke vzniku destabilizované situace.

Oprávněnou pozornost věnuje autor problematice suverenity. Odmítá klasickou definici suverenity v souvislosti s citací D. Hendrycha a tvrdí, že toto pojetí prakticky již nikdo nezastává. Přiklání se k řadě jiných vymezení, aniž by doložil, že jeho tvrzení odpovídá pravdě. V seznamu literatury uvádí některé mé stati věnované takto vymezenému pojmu a podobně je suverenita také vymezena v učebnici, která je studentům doporučena v rámci oboru, jemuž se doktorand věnuje. O oprávněnosti této definice se rozvinula také velmi rozsáhlá diskuse na konferenci pořádané Právnickou fakultou UK a fakultou v Tübingenu v roce 1999, jejíž referáty a příspěvky byly otištěny v knize editované L. Tichým, Evropeizace národních právních řádů, Právnická fakulta, ediční středisko 2000. Výrazná část také německých autorů zastávala tuto klasickou definici, kterou jsem přednesl při této příležitosti. Je užitečné uvést, že vytváření nových definic, které autor uvádí, připomíná diskuse vztahující se kdysi v tzv. Brežněvově doktríně, v současné době k integraci Evropské unie. Pojem suverenity, také jako způsobilosti států s ní disponovat, byla připomenuta již ve zmíněné diskusi

v roce 1999. Doktorand sice zmiňuje dělení suverenity na faktickou a právní, ale nevěnuje této problematice dostatečnou pozornost, také na případu USA. Doktrína USA, jím vzpomenutá, že ústavní právo je silnější, než mezinárodní právo a mezinárodní závazky, je právě projevem reálného pojetí suverenity v této podobě. Podobně pojetí suverenity vysvětluje v praktické politice tehdejší doby také Zb. Brzezinski v česky vydané své práci *Velká šachovnice*, v němž považuje zájmy USA za určující pro mezinárodní právo a určování mezinárodních vztahů ve světě. Koncept suverenity tak souvisí s rovnováhou sil jako politickým základem mezinárodního práva, jak o tom psal již zmíněný Oppenheim. Formulace autora někdy navozují dojem, že odlišuje obsah výrazu *svrchovanost* a *suverenita* (str. 178, 180). To by měl vysvětlit.

Některé formulace doktoranda jsou bez potřebného vysvětlení a souvislostí těžko přijatelné. Uvádí např. na str. 137, že nacistické právo odmítalo zákony, které byly podle jejich názoru extrémně nespravedlivé. Jím citovaný T. Sobek v práci *Viktor Knapp a nacistický moralismus*, *Právník* č. 12/2013) v souvislosti s poválečnou knihou V. Knappa ukazuje, jak pojem *spravedlnosti* je spojen s pojetím *morálky*, která není obecně daná, ale založená na subjektivní ideologii, v daném případě *panské rasy*. Nelze proto pojem *spravedlnosti* nebo *přirozeného práva* posuzovat podle ideologické rétoriky bez zřetele na hodnoty, které daný autor nebo politický směr vyznává a řadit určité proudy do kategorií bez zřetele na tuto hodnotovou orientaci – demokratickou nebo protidemokratickou. Ve vztahu k sociální právu a jejich významu pro demokracii autor zřejmě zastává koncepci *neoliberální*, přesto by neměl přehlédnout oba pakty o lidských právech, které mluví o vzájemném provázání práv sociálních, s právy politickými a občanskými. Podobně postupují i smlouvy EU. Právě tak postupují i papežské encykliky (např. *Pacem in terris*). Teorie generace lidských práv není naopak nesporná, jak na to upozorňuje fakultní učebnice, která reaguje i na další

literaturu (např. E. Wagnerová, atd.). Sotva lze tedy akceptovat argumentaci kritizující stanovisko Ústavního soudu (str. 41) pro jeho údajnou extrémnost.

V souvislosti s literaturou, kterou autor v seznamu uvádí, případně které cituje, ke škodě věci se domnívám, že jí dostatečně nevyužil. Ve své stati uveřejněné k Poctě J. Musila jsem připomněl v souvislosti s vymezením pojmu „materiální jádro ústavy“ a nezměnitelná ustanovení demokratického právního státu, stať rakouského autora R. Waltera (Všehrd 9/93), který v souvislosti se zakladatelským Kelsenovým pojetím ústavního soudnictví odkazuje na teorii stupňovitosti právního řádu (Merkel), z níž vyplývá, že ústavní soud má jako kritérium ústavnosti zákonů použít celou ústavu, resp. všechny ústavní předpisy, nikoliv sám přezkoumávat ústavu a jiné ústavní předpisy. Této argumentace si doktorand nevěšímá. Platí to i v jiných případech. Pojetí „nadústavnosti“ právních předpisů může být akceptovatelné pouze tehdy, když to ústavní zákon sám stanoví, např. v uvozovacím zákonu k Listině základních práv a svobod č. 23/1991 Sb. Kritériem ústavnosti sotva mohou být neurčitá vymezení obsažená v názorech právníků nebo ústavního soudu, který má ústavu chránit a vykládat, nikoliv ji měnit nebo rušit, při výkladu podstatných náležitostí demokratického právního státu.

Přes uvedené výhrady se domnívám, že práce autora je způsobilá k obhajobě, ke které jí doporučuji a je výsledkem samostatné teoretické práce autora. Samostatný a kritický přístup autor osvědčil také ve svých dalších publikovaných statích. V průběhu obhajoby předpokládám, že na připomínky v tomto posudku uvedené, bude reagovat.

V Praze dne 3.9.2014

prof. JUDr. Václav Pavlíček

oponent

